

EGY COVID19 ANGOL NYELVŰ TERMINOLÓGIAI ADATBÁZIS BEMUTATÁSA ÉS ELEMZÉSE

INTRODUCTION AND ANALYSE OF AN ENGLISH COVID19 TERMBASE

KRISTON RENÁTA¹ – SEDLÁK FANNI²

Absztrakt: Jelen tanulmány középpontjában az angol nyelvben megjelenő Covid19-pandémia nyelvi jellemzőinek bemutatása áll egy általunk összeállított korpusz alapján. Elsőként az angol nyelvű korpusz ismertetésére kerül sor lexikológiai szempontból, majd bemutatunk egy 100 szavas adatbázist, melyet a korpusz alapján állítottunk össze Covid19-hez köthető angol szavakból és kifejezésekből. A listában szereplő szavak, szókapcsolatok mellett feltüntettük a forrásokat és a regisztert is. Ezt követően az anglicizmusok előfordulását elemezzük a lista angol nyelvi elemeihez rendelt német és magyar nyelvű megfelelők körében. Az anglicizmusok vizsgálatán túl kitérünk az ekvivalenciaviszonyok vizsgálatára kontrasztív (angol–német, angol–magyar) megközelítésben.

Kulcsszavak: *angol Covid19-terminológia, anglicizmusok, ekvivalenciaviszonyok*

Abstract: The present study aims to present the linguistic features of the Covid19 pandemic in the English language, based on a corpus we have compiled. First, the English language corpus is described from a lexicological point of view, and then a list of 100 English words and phrases related to Covid19, comprising the above corpus, is presented. In addition to the English terms, the sources and registers are also indicated in the list. We then analyse the occurrence of anglicisms among the German and Hungarian equivalents assigned to the English elements of the corpus. In addition to the analysis of anglicisms, we will also examine equivalence relations in a contrastive (English-German, German-Hungarian) approach.

Keywords: *English Covid19 terminology, anglicisms, equivalence relations*

-
- ¹ DR. KRISTON RENÁTA
egyetemi docens
Miskolci Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Modern Filológiai Intézet
Német Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszék
- ² SEDLÁK FANNI
demonstrátor
Miskolci Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Modern Filológiai Intézet
Német Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszék

1. Bevezetés

A 2020-ban kitört Covid19-koronavírus-világjárvány az élet szinte minden területére hatással volt és túlzás nélkül állíthatjuk, hogy jelenleg is számos következménnyel bír, például az online oktatás térhódítása terén. A fenti világjárvány a nyelvet és a kommunikációt is jelentősen befolyásolta; jelen tanulmányban csupán a nyelvi tényezőkre koncentrálunk, ezen belül is a szókincs vizsgálatára. Elsődlegesen lexikológiai szempontból az érdekelt bennünket, hogy a mindennapi angol nyelvhasználatra miként hatott a Covid19-világjárvány megjelenése, konkrétan milyen új szavak keletkeztek a járvány hatására, valamint milyen szóalkotási módokat részesítettek előnyben a nyelvhasználók. Valószínűsítettük, hogy a nyelvi játékoság és a nyelvi ökonómiára való törekvés mint általános nyelvi tendencia felismerhető lesz a vizsgálat során.

Az elemzés fókuszában az angol köznyelvben megjelenő Covid19-szókincs feltérképezése állt, ezért a korpusz összeállítása a közösségi média és angol online napilapok bevonásával történt.

2. Az angol nyelvű korpusz jellemzői

A jelen tanulmányban bemutatásra kerülő angol nyelvű korpuszt a köznyelvi jelleg hangsúlyozása miatt a következő közösségi média online felületei alapján állítottuk össze: *TikTok* (www.tiktok.com), *Twitter* (www.twitter.com), *Instagram* (www.instagram.com). Emellett három angol nyelvű online napilapot is bevontuk a vizsgálatba, ezek a következők: *The Guardian* (www.theguardian.com), *The Times* (www.thetimes.com), *BBC* (www.bbc.com).

A létrejött korpusz a mintavétel módja szerint (Szirmai 2005: 32) statikus, egy bizonyos időtartamra korlátozódik, a koronavírus idejére. Az adatgyűjtés 2020. február 1-jétől 2020. december 31-ig tartott, a kezdő dátum összefügg 2020. január 30-ával, amikor az Egészségügyi Világszervezet nemzetközi közegészségügyi vész-helyzetté nyilvánította a koronavírust. A korpusz méretét tekintve 125 000 szót tartalmaz, felhasználásának módja szerint (Szirmai 2005: 33) általános.

A korpuszból 100 angol koronavírus által motivált szaknyelvi szót, szókapcsolatot gyűjtöttünk az AntConc konkordanciaprogram segítségével, az alfabetikus szólistát az 1. táblázat tartalmazza.

1. táblázat

Az angol nyelvű korpusz koronavírussal összefüggő szólistája

Sor-szám	Covid19-terminus	Forrás	Nyelvi regiszter (ISO12620 alapján)
1.	ACV (= After Corona Virus)	TikTok	szleng
2.	antigen test	The Guardian	formális
3.	antiviral medication	BBC	formális
4.	apocaliptimist	TikTok	szleng

Sor-szám	Covid19-terminus	Forrás	Nyelvi regiszter (ISO12620 alapján)
5.	armchair virologist	TikTok	szleng
6.	basement casual	TikTok	tréfás
7.	BCV (= Before Corona Virus)	TikTok	szleng
8.	Blursday	TikTok	szleng
9.	circuit breaker	The Guardian	formális
10.	close contact	The Times	szaknyelvi (járványügyi)
11.	community spread	The Guardian	formális
12.	confirmed case	BBC	szaknyelvi (járványügyi)
13.	contact tracing	Instagram	formális
14.	contactless delivery	The Guardian	neutrális
15.	contagious	The Guardian	formális
16.	coronababies	TikTok	szleng
17.	coronacation	TikTok	szleng
18.	coronacoma	TikTok	szleng
19.	coronacut	TikTok	tréfás
20.	coronadodge	TikTok	szleng
21.	corona-fi	Twitter	szleng
22.	coronalit	Twitter	szleng
23.	coronallusional	TikTok	szleng
24.	coronanoia	TikTok	szleng
25.	coronapocalyps	TikTok	szleng
26.	corona shaming	TikTok	szleng
27.	coronaspiracy theories	TikTok	szleng
28.	coronasplaining	TikTok	tréfás
29.	corona trolls	Twitter	szleng
30.	coronaviva	TikTok	szleng
31.	Corona Waltz	TikTok	tréfás
32.	Covid contact	The Guardian	szaknyelvi (járványügyi)
33.	Covid passport	BBC	neutrális
34.	Covid shame	TikTok	szaknyelvi (járványügyi)
35.	Covid19 antibuddies	TikTok	szleng
36.	COVID19, COVID, Covid19, Covid	Twitter, TikTok	neutrális
37.	covidiot	TikTok	szleng
38.	covidivorce	TikTok	szleng

Sor-szám	Covid19-terminus	Forrás	Nyelvi regiszter (ISO12620 alapján)
39.	covidpreneurs	Twitter	szleng
40.	doom scrolling	TikTok	szleng
41.	drive-thru testing	BBC	neutrális
42.	elbump	BBC	neutrális
43.	epicenter	BBC	szaknyelvi (járványügyi)
44.	Gen C	TikTok	szaknyelvi (járványügyi)
45.	hamsterkaufing	TikTok	szleng
46.	herd immunity	The Guardian	formális
47.	index case	The Guardian	szaknyelvi (járványügyi)
48.	infectious	The Guardian	formális
49.	iso (= self-isolation)	TikTok	szleng
50.	Isobar	TikTok	szleng
51.	lockdown	BBC	neutrális
52.	lockdowners	BBC	szleng
53.	locktail hour	TikTok	szleng
54.	mask	TikTok	neutrális
55.	mask compliance	TikTok	formális
56.	mask-have	TikTok	szleng
57.	masklessness	TikTok	neutrális
58.	maskne	TikTok	szaknyelvi (járványügyi)
59.	Miley Cyrus	TikTok	szleng
60.	morona	TikTok	szleng
61.	nasopharyngeal swab	TikTok	szaknyelvi (járványügyi)
62.	nightingales	The Guardian	neutrális
63.	oropharyngeal swab	TikTok	szaknyelvi (járványügyi)
64.	oxide	Twitter	szaknyelvi (járványügyi)
65.	pandemic	BBC	neutrális
66.	pando	Twitter	szleng
67.	physical distancing	The Guardian	formális
68.	PPE (= Personal Protective Equipment)	The Guardian	szaknyelvi (járványügyi)
69.	presumptive case	The Guardian	szaknyelvi (járványügyi)

Sor-szám	Covid19-terminus	Forrás	Nyelvi regiszter (ISO12620 alapján)
70.	quaranqueen	Instagram	szleng
71.	quaranteam	TikTok	szleng
72.	quaranteen	TikTok	szleng
73.	quarantine	The Guardian	neutrális
74.	quarantine hotel	BBC	neutrális
75.	quarantrolling	TikTok	szleng
76.	quarantunes	TikTok	szleng
77.	quaratini	TikTok	szleng
78.	sanny (= sanitizer)	TikTok	szleng
79.	SARS-CoV-2	BBC	szaknyelvi (járványügyi)
80.	scarring	BBC	szaknyelvi (járványügyi)
81.	to self-isolate	BBC	formális
82.	self-isolation	BBC	formális
83.	to self-quarantine	TikTok	formális
84.	shelter-in-place	Twitter	neutrális
85.	situation report	The Times	formális
86.	snap lockdown	BBC	neutrális
87.	social distancing	TikTok	neutrális
88.	staycation	TikTok	ironikus
89.	superspreader, super-spreader	Twitter	szaknyelvi (járványügyi)
90.	The Covid 15 pounds	TikTok	tréfás
91.	toxic productivity	BBC	szaknyelvi (járványügyi)
92.	unlockdown	BBC	formális
93.	upperwear	TikTok	neutrális
94.	vaccinate	BBC	neutrális
95.	WFH (= working from home)	The Guardian	szleng
96.	WHO (= World Health Organization)	The Times	szaknyelvi (járványügyi)
97.	zoom-bombing	TikTok	szleng
98.	zoom-room	TikTok	tréfás
99.	zoomed out	TikTok	szleng
100.	zumped	TikTok	szleng

A 100 szó és szókapcsolat kiválasztásának szempontjai a következők voltak: Mivel az angol nyelvű korpusz a fent felsorolt közösségimédia-felületek és napilapok

szövegeit tartalmazta, ezért jelentős számban fordultak elő köznyelvi elemek az adatbázisban. A fenti lista összeállítása során kizárólag azokra a szavakra, kifejezésekre koncentráltunk, melyek összefüggésbe hozhatók a koronavírussal, vagyis kialakulásukat és gyakori használatukat (pl. *WHO*) a Covid19 megjelenése motiválta. A szavak, szókapcsolatok többsége főnév, de található közöttük melléknév (pl. *coronalusional*) és ige (pl. *to self-isolate*) is. A szólista minden elemét megvizsgáltuk és ellenőriztük angol egynyelvű szótárakban, melyek közül a legfontosabb primér forrásunk a *Merriam-Webster dictionary* (<https://www.merriam-webster.com/>) és a *Cambridge dictionary* (<https://dictionary.cambridge.org/>) online változata volt.

Az angol nyelvű korpusz 100 Covid19-elemét a következő szempontok szerint elemeztük: 1. lexikalizáltság 2. szóalkotási módok. A vizsgálat alapján megállapítottuk, hogy a szólista elemeinek 30 százaléka lexikalizált alak, vagyis megtalálható címszóként a fentiekben felsorolt szótárakban. Néhány példa **lexikalizált** alakokra:

contact tracing (magyarul: 'nyomon követés')

quarantine (magyarul: 'karantén')

self-isolation (magyarul: 'önizoláció')

social distancing (magyarul: 'közösségi/társasági távolságtartás')

A vizsgált korpusz jelentős Covid19-halmaza még nem szerepel szótárakban címszóként, ennek egyik fő oka az lehet, hogy a gyűjtés a közösségi médiából (lásd *TikTok*, *Instagram*) történt, ahol jelentős számban fordulnak elő okkaszionalizmusok. Egy-két példa **nem lexikalizált** szavakra, szókapcsolatokra:

coronacut (magyarul: 'koronavírus miatt otthoni hajvágás')

corona shaming (magyarul: 'koronaszégyen')

coronatroll (magyarul: 'koronatroll')

mask-have (magyarul: 'kötelező maszkviselés')

A **szóalkotási módok** közül kiemelkedtek a gyűjtés során a szóösszetételek (pl.: *coronababies* 'koronabébik', *super-spreader* 'szuperterjesztő', *coronacoma* 'koronakóma'), valamint meglepő módon nagy arányban jelent meg a szóösszserántás. A szóösszserántás alatt azt értjük, amikor az egyik szó elejét a másik szó végével „rántjuk össze”. A szóösszserántás során két, egymástól eltérő jelentésű szó olvad össze egyetlen, új jelentésű szóvá (Lengyel 2000: 342). Tipikus példák az angol nyelvű szólistában a *quarantine* és a *Covid* szavakon alapuló szóösszserántások: *quaranteen* (quarantine + teenager), magyarul 'karantinik', *covidivorce* (Covid + divorce), magyarul 'koronaválás'.

Emellett találtunk példát a szólistában mozaikszavakra és szórövidülésre (*ACV* = After Corona Virus, *BCV* = Before Corona Virus, *iso*). Az *iso* kapcsán fontos megjegyezni, hogy a rövidülés feloldása a *self-isolation*, vagyis nem keverendő össze az *ISO* betűszóval. Az *iso* fontos Covid19-terminus, olyannyira, hogy a koronavírus-járvány okozta elszigetelődésre utaló szleng kifejezést, az *iso*-t választotta meg a

2020-as év szavának az Ausztrál Országos Szótárközpont (<https://slll.cass.anu.edu.au/centres/andc/news/2020-word-year>).

Érdekességgéppen megemlítendő az angol szólistában a hibridizáció jelensége, amikor két különböző nyelv morfémaiból képzünk összetett szót. A következő példában a német nyelvből történt a lexikai átvétel az angol nyelvbe: A *hamsterkaufing* (W1) szóösszetétel egy német főnévből *Hamster* (magyarul: 'hórcsög') és egy német igéből *kauf-* (magyarul: 'vásárolni') áll, melyet az angol *-ing* szuffixummal toldalékolnak. Az *-ing* az angol nyelvben használatos gerundivum forma. A *hamsterkaufing* esetében a következő jelenség figyelhető meg: Ha a szóösszetétel egy főnévből és egy igéből áll, az összetett szó egy ágensre utal, aki egy bizonyos cselekvést végez. Ebben az esetben a szóösszetétel egy olyan személyre utal, aki jóval több terméket vásárol, mint amennyire szüksége lenne. A német nyelvben megjelenik a lexikai ekvivalencia (*hamsterkauf*), azonban a magyar nyelvben kizárólag körülírással adható meg az ekvivalens: 'különböző árucikkek felhalmozása, melyre nem feltétlenül van szükségünk'.

A szólista elemeit a szóalkotási módok mentén kvantitatív szempontból is megvizsgáltuk. A szóalkotási módok közül 43 százalékban fordult elő szóösszetétel, 23 százalékban szóösszerántás és 14 százalékban szóképzés. Nem volt jelentős a népetimológia, a szóteremtés, a mozaikszó-alkotás, valamint a rövidülés és a hibridizáció száma. A fentiek alapján megállapítható, hogy a nyelvi regisztertől függetlenül dominálnak az összetett szavak a vizsgált anyagban. Ezt azért fontos leszögezni, mert, ahogy a bevezetőben említettük, az élet minden területén érezhető volt a Covid19-világjárvány hatása: Erőteljesen megjelentek a szaknyelvi elemek a mindennapi kommunikáció során, így azt feltételeztük, hogy a Covid19-szókincs a szaknyelvi és a köznyelvi elemek sajátos keveredése során jött létre, ahol túlsúlyban voltak a nyelvhasználók (lásd nem orvosi-járványügyi szféra) arányát figyelembe véve a köznyelvi tényezők. Ezáltal elveszthette a Covid19-szókincs a szaknyelv (orvosjárványügyi) fontos jellemzőit, főként a szakszóalkotás és szakkifejezések alkotásának módjaiban (lásd köznyelvi szó átvétele, metaforikus megnevezés, szóösszetétel, szócsoporthoz tartozás, mozaikszó, betűszó alkotása, tükörfordítás) (Kiss 2009: 33). Ezt még inkább motiválhatta az a tény, hogy a vizsgált szólista elemeiről összességében elmondható, hogy a szakszavak (lásd járványügy) aránya a szlengszavak arányához képest jelentősen kisebb.

Maga a Covid19 szó magyar helyesírásának vizsgálata is a köznyelv és a szaknyelv kettősségének megjelenését, egymásmellettiességét támasztja alá, ennek kapcsán egy tanulmány is született Ludányi Zsófiától (2020) *Helyesírási kérdések a pandémia idején* címmel. Ebben leírja a szerző, hogy a betegség nevének írásmódját illetően a Nyelvtudományi Intézet Nyelvi Tanácsadó Szolgálatát egyeztetett az MTA Magyar Nyelvi Osztályközi Bizottságának és a korábban működő Orvosi Nyelvi Munkabizottságának képviselőivel, és arra a döntésre jutottak, hogy általános, köznyelvi használatban a Covid19, míg az orvos olvasóknak, szaktudományos használatra szánt szövegtípusokban a betűszói írásmódú COVID19 javasolható (Ludányi 2020: 34). Jelen tanulmány nyelvészeti és nem orvosi jellegű, így mi a Covid19 írásmódot részesítettük előnyben a cikk írása során.

Az angol nyelvű szólista vizsgálatakor egy másik fontos kérdés is felmerült, mégpedig az anglicizmusok megjelenése, vagyis mennyire motiválta az angol Covid19-terminológia megjelenése más nyelvek nyelvhasználatát a pandémia idején. Két nyelv, a német és a magyar bevonásával kerestük erre a kérdésre a választ. A német és a magyar nyelvű megfelelőket az angol nyelvű szólista alapján adtuk meg, majd ezeket a szavakat elemeztük a továbbiakban. Mivel nehéz megállapítani, hogy bizonyos szavakat az angol nyelvből vettek-e át tükörfordítással, vagy az angoltól függetlenül nevezték meg a német, illetve a magyar nyelvet beszélő közösségek saját nyelvükön, ezért azokat a szavakat, melyekről azt feltételeztük, hogy tükörfordítások, nem számítottuk az anglicizmusok közé.

3. Anglicizmusok

Elsőként az anglicizmusok definiálására kerül sor, vagyis pontosan mit ért a szakirodalom anglicizmusok alatt. Az angol jelenleg, a 21. században számos európai nyelvben a jövevényszavak legtermékenyebb forrása és vitathatatlanul a nemzetközi kommunikáció legfontosabb nyelve. Mivel maga is erősen hibridizált, a 20. században messze a világ legnagyobb lexikai exportőrévé vált (Görlach 2001: 353). Az anglicizmusok évtizedek óta jelen vannak mind a német, mind a magyar nyelvben, azonban kijelenthetjük, hogy fonetikai és morfológiai asszimilálódásuk különböző mértékeket ölt.

Busse (2001: 134) anglicizmusok alatt egy anyanyelv minden olyan jelenségét érti, mely az angolból való átvételen alapul. Az anglicizmus az angol nyelv valamennyi változatának gyűjtőfogalmaként értendő. Az anglicizmus német vagy kutatásunk esetében magyar nyelvi jel, függetlenül attól, hogy az angolban általánosan használt jelentést tükröz-e vagy sem. Bár a nyelvi rendszer minden szintje befolyásolható, a szókincs esetében különösen erős az angol hatás. A nyelvi kölcsönzések tartalmi és/vagy nyelvi kifejezési oldalát is fontos megkülönböztetni.

Az internacionalizmusokkal, valamint anglicizmusokkal kapcsolatos kutatások megközelítésében közös, hogy megkülönböztetik a külső kölcsönzéseket (szóalak és szó jelentésének átvétele), az úgynevezett nyilvánvaló hatásokat és a belső kölcsönzéseket (csak a jelentés átvétele és annak saját nyelvi eszközökkel való reprodukálása), az úgynevezett látens hatásokat (Busse 2001: 135).

A különböző nyelvek nemcsak szavakat kölcsönöznek az angolból, hanem kollokációkat és frazeologizmusokat is, német és magyar viszonylatban ilyen a *last but not least* vagy a *Big Brother is watching you*, valamint a *happy end* szókapcsolat, vagy az elterjedt *black Friday*.

Busse (2001: 136) az angolból tükörfordítással átvett szavakat is anglicizmusként klasszifikálta. Tanulmányában kifejtette, hogy sok esetben ezek a szavak látens anglicizmusok: az angol nyelvi karaktert már nem lehet felismerni, mert az eredeti, angol szavakat szó szerint németre, illetve magyarra fordítják, a jelentést német, avagy magyar nyelvi elemekkel adják vissza. A kulturális és nyelvi kölcsönzések során időnként előfordul, hogy az A nyelvből a B nyelvbe átvett szavakat később az

ellenkező irányba veszik vissza, ezt nevezi a német nyelvészet Rückentlehnungnak (magyarul: 'fordított nyelvi kölcsönzés').

A jövevényszavak átvételének módja több szempontból is vizsgálható, mégpedig szemantikai, formai (fonológiai, morfológiai és szintaktikai) és extralingvisztikai (társadalmi és ideológiai) szempontból. Az ilyen esetekben létező adaptációs folyamatokat elkerülhetetlenül a befogadó nyelv (ebben az esetben a magyar és a német) irányítja, mely nyelvspecifikus stratégiák segítségével emeli be az idegen eredetű szavakat az adott nyelvbe (Duběda 2020: 329).

Az anglicizmusok megjelenéséről a magyar nyelvben elmondható, hogy ezek az új jövevényszavak olyan nyelvészeti sajátosságokkal rendelkeznek, amelyek alapján a „befogadás” folyamatában kölcsönzéseknek tekintjük őket, így marginális szerepük van a lexikonrétegben. Ezen szavak megjelenésére nincsen kidolgozott ortográfiai szabályrendszer (Kertész 2003: 68). Mindezekből világosan kiderül, hogy a későbbi honosítás szempontjából „instabil” nyelvi anyaggal van dolgunk, nincsen egyfajta sztenderdizációs hagyomány az angol szavak szótárakba való felvételével kapcsolatban. Morfoszintaktikai jelenlétük a magyarban azonban tény, és érdekes képet tár elénk (Vishogradska 2017: 55).

A magyar nyelv, főként a szleng, a némettel összehasonlítva is egyre több anglicizmust tartalmaz, melynek oka az is lehet, hogy az elmúlt évtizedekben az angol nyelv a legnépszerűbb első idegen nyelv Magyarországon, így a Z generáció automatikusan átveszi a különböző angol eredetű jövevényszavakat a közösségi médiából. 2020-ban a koronavírus-járvány hatására számos új, kreatív, ötletes kifejezés jelent meg a magyar nyelvben, a bezártság ihlető erővel bírt, a szorongás enyhítésére új, humoros, „COVID-nyelvhasználatot” teremtettek a nyelvhasználók (Mátyás 2022: 153).

4. Angol–német Covid19 terminológiai adatbázis

Ahogy a fentiekben utaltunk rá, a német nyelvű terminológia összeállítása során az angol nyelvű Covid19-szólista elemeit vettük alapul és ehhez rendeltünk német megfelelőket. A német ekvivalensek megtalálásában segítségünkre voltak elsődleges forrásként online szótárak (Duden 2024, a DWDS szójegyzéke: *DWDS-Themenglossar zur COVID19-Pandemie, IDS Neuer Wortschatz rund um die Coronapandemie*).

A kutatás más módon is zajlott: egy német nyelvű korpusz is készült az angol korpusz gyűjtési elvei alapján. Ennek bemutatását és vizsgálatát egy következő tanulmányban tervezzük, hiszen két különböző folyamatról van szó: más elvek szerint történik egy kétnyelvű terminológiai adatbázis, valamint egy korpusz összeállítása. Egy kétnyelvű terminológiai adatbázis összeállításánál egy már meglévő korpuszra támaszkodunk és a korpusz egyes elemeihez rendelünk célnyelvi megfelelőket, míg a német nyelvű Covid19-korpusz összeállítása az angol nyelvitől függetlenül, párhuzamos munkavégzés során történik (lásd párhuzamos korpusz, Szirmai 2005: 34). A két korpusz összehasonlítása során fontos szempont lesz a kontrasztív jelleg, vagyis az egyes szókincselemek hasonlóságaira és különbségeire való fókuszálás.

Mind az angol–német, mind az angol–magyar összevetés során a német és magyar megfelelők vizsgálata két szempont szerint történt. Egyrészt az **anglicizmusok arányát** vizsgáltuk a német és a magyar megfelelők között, másrészt az **ekvivalenciaviszonyokat** elemeztük kontrasztív (angol–német, angol–magyar) megközelítésben.

A német nyelvű ekvivalenseknél megfigyelhető, hogy a szavak és kifejezések **20 százaléka**n a német nyelv **anglicizmusokat** használ. Néhány példa a német megfelelők esetében az anglicizmusokra: *drive-thru Lockdown*, *maskne*, *oxide*, *Superspreader*in*. Az anglicizmusok 50 százaléka őrizte meg teljesen eredeti alakját az adaptáció során, lásd *Lockdown*, *Superspreader*in*, míg 50 százalék hibrid szóalkotással került be a német nyelvbe, lásd *bedeutungslos scrollen*, *Casualisierung*.

Nyelvi hibridizációra kiváló példa a *Casualisierung* főnév. Ez egy olyan, a koronavírus idején divatba jövő öltözködési trendre utal, mely kevésbé formális, és a kényelmes ruhák viselését részesíti előnyben. A szótó *casual* angolból átvett szó, az *-isierung* egy német derivációs morféma, mely melléknévből igét képez, az *-ung* pedig főnévképző. Megfigyelhető ezen a példán, hogy az idegen szótó nem változtatja meg a szó nyelvtani vagy ragozási szerkezetét, hanem asszimilálódik a német morfológiai szabályok szerint.

Az anglicizmusok kapcsán fontos kitérni fonológiai, illetve fonetikai kérdésekre is. A német nyelvben megfigyeltek egy tendenciát, miszerint az angol jövevényszavakat a legtöbb esetben az eredeti kiejtés imitálásával és az eredeti helyesírás megtartásával veszik át a német nyelvbe. Ez a tendencia a fiatal beszélők körében gyakoribb jelenség. A német nyelvben az idegen hangok átvétele a sztenderd kiejtés részeként elfogadott, mivel a szótárakban található fonetikai transzkripciók között német, angol és vegyes fonológiai formák is szerepelnek (Dubéda 2020: 332).

Dubéda (2020: 333) megfigyelte, hogy a *Duden-Aussprachewörterbuch* (Mangold 2005) a német hangok listáján több francia eredetű elemet ([ã, ã:, ê, ê:, ö, ö:, œ, œ:, ỹ, ʒ]) és egy angol eredetűt ([dʒ]) tartalmaz. Az idegen szavak kiejtésében használandó hangok listája tartalmazza az angolban használt összes jelet, kivéve azokat, melyek a német nyelvben szintén előfordulnak. A *Duden-Deutsches Universalwörterbuch* (2007) hasonló megközelítést alkalmaz, de rövidebb listát tartalmaz a külföldi kiejtésben használandó angol hangokról ([ɑ:, æ, ʌ, ɔ, ɒ, w]), míg a *Duden-Aussprachewörterbuch* (Mangold 2005) a kölcsönszavak esetében többnyire „germanizált” (eingedeutscht, azaz a fonológiai approximáció elvét alkalmazó) kiejtést ad meg. A *Duden-Deutsches Universalwörterbuch* (2007) a szélesebb célcsoport ellenére még tovább megy, és a kölcsönszavak jelentős részénél elismeri az eredeti angol kiejtést, egyedüli változatként vagy kiejtési alternatívaként. Ez a kutatás alátámasztja a német nyelv fonológiai toleranciáját az anglicizmusokkal szemben.

Az ekvivalenciaviszonyok vizsgálatánál a szótári ekvivalenseket vettük alapul angol–német viszonylatban. Szótári ekvivalensen a kétnyelvű szótár vagy szójegyzék címszavaihoz társított célnyelvi szavakat értjük, idetartozhatnak még a forrásnyelvi kollokációkkal és frazeologizmusokkal szembeállított célnyelvi megfelelők is (Uzonyi 2006: 118). Az ekvivalencia szótáron, illetve szójegyzéken belül sem mutat egységes képet, hiszen a forrásnyelvi szóhoz csak a legritkább esetben tartozik teljes ekvivalens,

azaz olyan célnyelvi szó, ami a szótári címszó valamely jelentésének összes denotatív és konnotatív elemét tartalmazza (Uzonyi 2006: 19). Ennek hiányában nem teljes ekvivalenseket vagy ekvivalenspótlókat kell alkalmazni. „A nem teljes ekvivalens nem tartalmazza a lemma adott szemémájának összes denotatív és/vagy konnotatív elemét, amit magyarázó megjegyzéssel kell kompenzálni” (Uzonyi 2006: 120).

Az angol–német összevetés a következő eredményt hozta az ekvivalenciaviszonyok kapcsán. Túlsúlyban volt a teljes ekvivalencia, ebben az esetben legtöbbször tükörfordítás történt, lásd *index case* németül 'Indexfall', *self-isolation* németül 'Selbstisolierung', *social distance* németül 'soziale Distanzierung'.

A legtöbb körülírás a szleng regiszter szavai között történt, mivel ezek szorosan kötődnek a kultúrához, és esetükben nem volt mindig megfelelő szó a célnyelven, amely teljesen le tud fedni egy-egy idegen kultúrából jövő társadalmi jelenséget egy szóval. Két példa erre vonatkozóan angol–német összevetésben:

quarantrolling <der Akt, andere in eine Quarantäne zu zwingen, indem eine gefälschte Infektion über eine anonyme Virenverfolgungs-App gemeldet wird>
codidivorce <Scheidung während des Coronavirus oder wegen des Coronavirus>

5. Angol-magyar Covid19 terminológiai adatbázis

A magyar ekvivalensek megadása a némethez hasonló szempontok szerint történt. A helyes megfelelők megadásánál legfőbb forrásunk Veszelszki Ágnes *Karanténszótára* (2020) volt, mely 400 neologizmust tartalmaz.

A magyar nyelvű ekvivalenseknél megfigyelhető volt, hogy a **szavak, szókifejezések 10 százaléka anglicizmus**, a maradék kilencven százalék vagy magyar szó (nagy részt tükörfordítással), vagy pedig az angol nyelvű eredeti jelenség parafrázálása. Az anglicizmusok 70 százaléka őrizte meg eredeti alakját a magyar megfelelők esetében, 30 százaléka viszont magyar megfelelőt kapott. A magyar nyelv a *home office* szót, mely a koronavírus alatt nagyon elterjedt, változatlanul vette át az angol nyelvből. Gyakran használják az angol rövidítését (*HO*) is a szónak, a magyar kiejtési szabályok szerint ejtve.

Az angol forrásnyelvi elemeket és azok célnyelvi megfelelőit összehasonlítva megállapítható, hogy nagyrészt jelen van a teljes ekvivalencia, viszont a német nyelvhez képest nagyobb arányban fordulnak elő a magyar nyelvben körülírások. Ennek oka bizonyára a két nyelv (angol és magyar) közti számos kulturális és nyelvtipológiai különbség lehet. Érdekes példa az angol *covidiot* főnév. A német nyelvben ugyanebben a formában jelenik meg a szó, a német helyesírási szabályokat követve nagybetűvel (*Covidiot*, lásd W2). A magyar nyelvben létezik mind a *covidióta* megnevezés teljes ekvivalenciaként, mind az ekvivalenspótló: a Magyar Nemzet egyik cikkében (2021-08-28/199: 510) körülírásként adták meg a *covidióta* szót. Mindkét variáns megjelenésének a következő lehet az oka a magyar nyelvben: a szó többjelentésű és körülírással precízebben ábrázolható a jelentés. A *kovidiótát* a járvány kezdetén olyan személyekkel kapcsolatban használták, akik pánikszerű vásárlásba

kezdték, és felhalmozták a liszt-, élesztő- és WC-papír-készleteiket. Amikor a járványhelyzet komolyra fordult, azokat illették a *covidióta* szóval, akik a hatósági tiltások és a személyes kérések ellenére megszegték a vírus megfékezése érdekében ajánlott előírásokat, például nem alkalmazták a közösségi távolságtartás szabályait vagy nem alkalmazták a szükséges higiéniai óvintézkedéseket, azaz nem voltak képesek a társadalmi együttműködésre a szükséghelyzetben (W3).

Más, angol szóösszerántással képzett szleng szavak, mint a *coronallusional* (= corona + delusional) és a *coronanoia* (= corona + paranoia), semmilyen magyar megfelelővel nem rendelkeztek, így körülírással adtuk meg őket.

coronallusional <koronavírus miatt téveszmés>

coronanoia <koronavírus következtében kialakult paranoia>

Az *index case* szó viszont részleges jelentésváltozással került be a magyar nyelvbe, ellentétben a némettel, ahol tükörfordítással, jelentésváltozás nélkül használják (lásd *Indexfall*). A magyarban a 'nulladik eset' helyett a 'nulladik beteg' megfelelő a leginkább elterjedt.

A magyar nyelvben is található példa a hibridizáció jelenségére, lásd *doomscrollozás*. Magyarra fordítva 'céltalan közösségimédia-használat'-ot jelent a szó. Morfológiailag elemezve a *doomscroll* ige az angol szótő, melyet -*oz* igeképzővel és -*ás* főnévképzővel látunk el a magyar nyelvben.

A magyar nyelvben – a német nyelvvel ellentétben – nem beszélhetünk fonológiai toleranciáról, vagyis a magyar nyelv, az oroszhoz hasonlóan számos esetben magyarosítja a jövevényszavak leírását. A magyar helyesírás betűíró rendszerű és hangjelölő jellegű, ezért a nyelvhasználók általában szabályos megfeleltetést várnak el a beszélt és az írott forma között. Ez az oka annak, hogy az anglicizmusok nagy része a magyar írást és kiejtést követi a Covid19-terminológia esetében is, lásd *kovidióta*.

6. Összefoglalás

Az angol nyelvű korpusz összeállítása alatt szembesültünk azzal a ténnyel, hogy a pandémia során számtalan neologizmussal bővült a nyelv. A szóteremtés mellett rendkívüli mértékben megjelent a nyelvhasználók kreativitása már meglévő nyelvi elemek beemelésével, amelyet leginkább a szóösszerántások jelentős száma mutatja mindhárom fent vizsgált nyelvben.

A kutatás során bebizonyosodott, hogy a német megfelelők esetében nagyobb az anglicizmusok aránya, mint a magyar ekvivalenseknél, melynek okát kulturális és nyelvi (nyelvcsalád, nyelvi rendszer) különbségekre lehet visszavezetni. A német szóalkotási módok, a német nyelv rendszere hasonlatosabb az angol nyelv rendszeréhez (lásd flektáló jelleg), mely miatt könnyebben beépülhet a német nyelvbe egy anglicizmus. A német ekvivalensek között több esetben találtunk példát arra, hogy a szavak megtartották eredeti ortográfiai alakjukat, mint a magyar nyelvben. Viszont mind a német, mind a magyar nyelvben megfigyelhető, hogy nem törekszenek az angol nyelvi hatások rendszerszintű csökkentésére, nincsenek jelentős nyelvi purifikációs mozgalmak.

Irodalom

- Busse, Ulrich 2001. Typen von Anglizismen: von der heilago geist bis Extremsparing – aufgezeigt anhand ausgewählter lexikographischer Kategorisierungen. In: Stickel, Gerhard (szerk.): *Neues und Fremdes im deutschen Wortschatz: Aktueller lexikalischer Wandel*. Berlin, Boston: De Gruyter. 131–155.
- Duběda, Tomáš 2020. The phonology of anglicisms in French, German and Czech: A contrastive approach. *Journal of Language Contact* 13/2, 327–350.
- Görlach, Manfred (szerk.) 2001. *A dictionary of European anglicisms. A usage dictionary of anglicisms in sixteen European languages*. Oxford: Oxford University Press.
- Kertész, Zsuzsa 2003. Vowel harmony and the stratified lexicon of Hungarian. *The Odd Yearbook* 7, 62–77.
- Kiss Gábor 2009. *Szaknyelvi és terminológiai ismeretek*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Lengyel Klára 2000. A ritkább szóalkotási módok. In: Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. 337–345.
- Ludányi Zsófia 2020. Helyesírási kérdések a pandémia idején. *Amega* 27/4, 33–35.
- Mátyás Judit 2022. Nyelvhasználat és kommunikáció a COVID19 idején. *Porta Lingua. Cikk, tanulmányok a hazai szaknyelvoktatásról és -kutatásról* 1, 151–158.
- Szirmai Mónika 2005. *Bevezetés a korpusznyelvészetbe*. Budapest: Tinta Könyvkiadó
- Uzonyi Pál 2006. A forrásnyelvi és célnyelvi adatok ekvivalenciájának nehézségeiről. In: Magay Tamás (szerk.): *Szótárak és használók*. (Lexikográfiai Füzetek 2.) Budapest: Akadémiai Kiadó. 117–126.
- Vishogradska, Ina 2017. Marking the foreign word – A case study of recent English loans in Hungarian. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica* 9/2, 53–60.
- W1. <https://www.kcl.ac.uk/news/coronaspeak-the-language-of-Covid19-goes-viral>
- W2. <https://www.dwds.de/themenglossar/Corona>
- W3. <https://lexiq.hu/covidiota>

Felhasznált szótárak

- The Cambridge dictionary*. <https://dictionary.cambridge.org/> (Letöltve: 2024. 06. 07.)
- Duden Redaktion. *Duden Onlinewörterbuch. Deutsches Universalwörterbuch* <http://www.duden.de/woerterbuch> (Letöltve: 2024. 06. 07.)
- DWDS-Themenglossar zur COVID19-Pandemie*. <https://www.dwds.de/themenglossar/Corona> (Letöltve: 2024. 06. 08.)

IDS. *Neuer Wortschatz rund um die Coronapandemie*. <https://www.owid.de/docs/neo/listen/corona.jsp> (Letöltve: 2024. 06. 07.)

Mangold, Max 2005. *Duden. Das Aussprachewörterbuch*. Mannheim und Zürich: Dudenverlag.

The Merriam-Webster dictionary. <https://www.merriam-webster.com/> (Letöltve: 2024. 06. 07.)

Oxford English dictionary 2023. Updates to the OED. <https://public.oed.com/updates/> (Letöltve: 2024.06.07.)

Veszelszki Ágnes 2020. *Karanténszótár: Virális tartalom*. Budapest: Inter – IKU.